

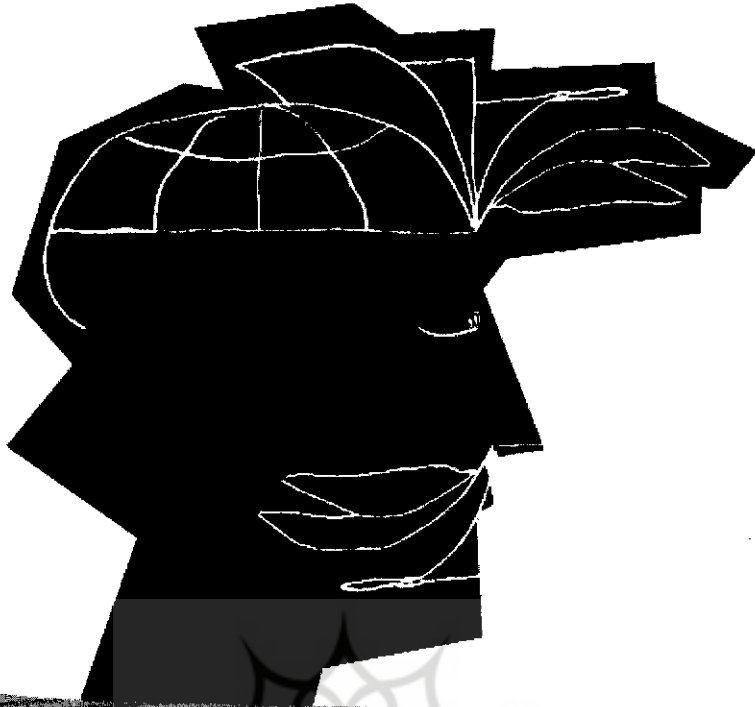
رشد ادبیات و کرواتنی و ادبیات جهانی

صحنه جهانی کشاند. در میان ادبیات ملل کوچک ادبیات صرب ویژگی‌های خاصی دارد. ویژگی ادبیات صرب تا پایان جنگ جهانی اول عبارت بود از: فریبایی و جذابیت، تأثیر و رشد پرشتاب. صرب‌ها تا اوایل قرن نوزدهم نه ادبیات ملی داشتند و نه ادبیات مکتوب، آنچه در تاریخ ادبیات اسلاوهای جنوبی وجود دارد تنها ادبیات کلیساست و سنت شفاهی ادبیات عامیانه. اما پس از جنگ جهانی اول، نویسندگان و شاعران یوگسلاو مستقیماً با ادبیات پیشتاز اروپای غربی از جمله آلمان و فرانسه آشنا شدند و پایه‌های ادبیات مدرن دیگر کشورهای اسلاوی زبان مانند روسیه، لهستان و چک، نقش قابل توجهی در تاریخ ادبیات اروپا و روند کلی ادب و هنر ایفا کردند. در نیمه دوم قرن بیست سلیقه‌ها و علایق نویسندگان صرب به طرز فزاینده‌ای روی در تنوع داشت، و ترجمه آثار آنها زمینه‌های حضور گسترده‌شان را در عرصه ادبیات جهانی فراهم نمود و بازارهای جهانی را به روی ادبیات صربی گشود، در نتیجه این ترجمه‌ها کتاب‌های نویسندگان صرب در میان خوانندگان خارجی و دانشجویان ادبیات با مقبولیت بیشتری همراه شد.

همزمان با اوج شکوفایی رمانتیسم در اروپا شعرهای عامیانه صربی با مقبولیت حیرت‌آوری روبه‌رو شد. این شعرها که با مجموعه نفیس ادبیات عامه ووک کاراجیچ به بازار آمد شامل: **آوازهای مردمی**، **قصه‌های عامیانه** و **حکمت‌های عامیانه** بود و تنها بخشی از گنجینه بزرگ ادبیات شفاهی یوگسلاوهاست که ووک و هم‌قطارانش گردآوری و منتشر کردند و با استقبال مخاطبان فرهیخته و خبره اروپا مواجه گشت و به زبان‌های زیادی ترجمه شد، نویسندگان نامداری مانند گوته آلمانی

ورود هنرمند به عرصه ادبیات جهانی و آفرینش اثری که مقبولیت جهانی پیدا کند کار چندان آسانی نیست، این امر طبع و اندیشه‌ای می‌طلبد به وسعت خیال و اندیشه تمام ملل و نحل، تا بتواند ذوق و ضمیر مردمانی با فرهنگ‌های مختلف را مجذوب خود سازد. در نیمه دوم قرن بیستم تحولات سیاسی جهانی، همچون، جهانی شدن و ترویج دموکراسی در میان ملل، مقوله ترجمه را وارد عرصه‌های بسیار مهم‌تر و جدی‌تری کرده است. افزایش مبادلات و روابط فرهنگی، موجب شد تا زمینه ورود فرهنگ‌های ناشناخته به صحنه‌های بین‌المللی بیش از پیش فراهم آید. در نتیجه این جریان، ادبیات آفریقا، آمریکای لاتین، کشورهای کوچک شبه جزیره بالکان و برخی کشورهای آسیایی پا به قلمرو ادبیات جهانی گذاشتند. «پلی به جهان تجزیه شده» نام بزرگ‌ترین نمایشگاه کتاب فرانکفورت در سال ۲۰۰۲ بود که در آن حدود صد هزار کتاب در معرض دید عموم گذاشته شد. پیرامون نام این نمایشگاه کتابی به رشته تحریر درآمد، که جهانی شدن و چند فرهنگی را به بحث و بررسی می‌گذاشت. و از جمله مسائل جالب در این نمایشگاه توجه به ادبیات ملل کوچک بود. به طور کلی این جریان‌ها بر روند ترجمه ادبیات تأثیر بسیار گذاشت؛ چنانکه در جهان امروز، ترجمه آثار ادبی ملت‌های کوچک و زبان‌های نه چندان مشهور، وارد مرحله تازه‌ای شده است.

مورخان ادبی معمولاً ادبیات قاره اروپا را به دو دسته تقسیم می‌کنند: یکی ادبیات پیشتاز اروپای غربی و دیگری ادبیات ملت‌های کوچک‌تر؛ در قرن بیستم، ادبیات ملت‌های کوچک را ادبیات «پرشتاب» لقب داده‌اند. چرا که به سرعت از مرحله ابتدایی ادبیات عامیانه خود را به

دکتر محمدرضا فیوضی

صرب ایراد کرد.

در قرن نوزده و بیست آن بخش از ادبیات صرب که رویارویی اسلام و مسیحیت و مقابله تملن های شرق و غرب در منطقه بالکان را به تصویر کشیده است بسیار مورد توجه اروپاییان قرار گرفت، از این میان می توان به آثار کسانی مانند نیه گوش، ایوو آندریچ، مشا سلیموویچ، میلوراد پاویچ اشاره کرد.

پتار پتروویچ نیه گوش (۱۸۵۱ - ۱۸۱۳) اسقف و فرمانروای مونتنگرو، بزرگ ترین شاعر صرب در نیمه نخست سده نوزدهم است. اشعار وی عمدتاً دو درونمایه دارد: یکی سرنوشت نوع بشر و دیگری سرنوشت تاریخی مونتنگرو و ملت صرب. در بنیاد شعرهای انسانی و جهانی وی اندیشه اتحاد انسان با خدا، تأمل در حضور انسان در آسمان، گناه اخلاقی انسان، هبوط و رستگاری واپسین بشر نهفته است. بهترین آثار او منظومه های ستایش شب آ و تاج گل کوهستان است. در کتاب تاج گل کوهستان مسیر سفرهای نیه گوش و روند کلی شکل گیری هویت و شخصیت شاعری وی به تصویر کشیده شده است. نیه گوش فرم تازه شعرش را بر پایه ترانه های عامیانه ابداع کرد. او این فرم را با سنت شعری اروپا از هومر تا رامانتیسم در آمیخت و تجربه های شاعران معاصر صرب را وارد آن کرد. نیه گوش حوادث برجسته در تاریخ مونتنگرو را بیان می کند و حوادث پر افتخار گذشته این سرزمین را می ستاید. زندگی روزمره محلی را به وصف می کشد و تصویری جذاب از ملت های همجوار کشور خود (ترکان و ونیزی ها) ترسیم می کند. در شعر او سه جهان متفاوت به نمایش گذاشته شده، سه فرهنگ و تملن: تملن اروپای غربی،

درباره این موضوع، مطلب نوشتند و محققانی از دیگر ملل نیز از این کار تقلید کردند. نظریه های ادبی در باره ادبیات شفاهی که کسانی مانند هردر و یاکوب گریم مطرح کردند همگی حاصل این ترجمه ها بود. به همت یرنی کویپتار اسلاو شناس اتریشی و گوته آلمانی و به ویژه گریم و هردر ادبیات شفاهی صرب جایگاه خود را در عرصه ادبیات جهانی پیدا کرد. در آلمان گوته در باره آوازهای مردمی صرب مطلب نوشت. این آوازها در قرن نوزدهم به زبان های سوئدی (Johan Runeberg)، روسی (Pushkin)، انگلیسی (John Bowring) آلمانی (Jemz Kopitar) فرانسوی (Elisa Voilar) و تقریباً همه زبان های اسلاوی ترجمه شد. ترز البرتین تالوی، دوپست و پنجاه شعر حماسی و غنایی صرب را در سال ۱۸۲۵ ترجمه کرد. وی ضمن بررسی تطبیقی کتاب های ووک کاراجیچ در سال ۱۸۳۳ مدعی شد که جمع آوری و انتشار مجموعه آوازهای مردمی صرب «یکی از مهم ترین حوادث ادبی روزگار ملرن» است. قالب تازه ده سیلابی طنین دار در شعرهای مردمی صرب که «تروهه صربی» نام داشت، نه تنها موضوع پژوهش بلکه الگویی برای تصنیف شعر بود. گوته «شعرهای عاشقانه خود را در قالب تروهه نوشت» بنابراین تروهه به یک قالب شعری مهم در ادبیات آلمان و دیگر ملل اروپا بدل شد. در سال های ۳۲-۱۸۳۱ کلود فوریل در دانشگاه سوربن فرانسه یک دوره مطالعات شعر فولکلور صربی بر پا کرد و آدام میک کیویتسز^۱ در کالج دوفرانس به پژوهش در این موضوع پرداخت. در نیویورک نیز شوهر خانم ترز البرتین لوئیس فون یاکوب تالوی، ادوارد روبینسون استاد مشهور الهیات سخنرانی هایی در باره ادبیات شفاهی

تمنن اسلامی، و فرهنگ صربی که در میانه این دو تمدن گرفتار است. منظومه **تاج گل کوهستان**، یک دانشنامه شاعرانه درباره سرزمین و مردم مونته‌نگرو است، همه شکل‌های شعری و همه جنبه‌های واقعی و تاریخی مونته‌نگرو را در خود جمع کرده است. این شعر چند بار به زبان‌های مهم اروپا ترجمه شده است.

ترجمه در صربستان، در دهه ۶۰ اوج گرفت. تا سال ۱۹۹۰ میلادی، در یوگسلاوی یک بنگاه مؤلفان وجود داشت. این بنگاه، همکاری مداومی با نویسندگان و ناشران داخل و خارج از کشور داشت و میان نویسندگان و ناشران داخلی با بنگاه‌های خارجی ارتباط لازم را برقرار می‌ساخت. از بیشترین آثاری که از نویسندگان جمهوری‌های یوگسلاوی تا به امروز در خارج از کشور ترجمه شده و به چاپ رسیده است، آثار ایوو آندریچ (۱۹۷۵-۱۸۹۲) برنده جایزه نوبل در سال ۱۹۶۱ است. در سال ۱۹۶۱ کتاب‌های وی به نام **«پلی بر رودخانه درینا»**، «**حوادث**» و «**حیات سوم**» به زبان سوئدی ترجمه شد. بسیاری از کتاب‌های وی به ویژه در دوران جنگ بوسنی، به زبان‌های خارجی، ترجمه و به چاپ رسید. در سه سال اخیر، سی بار کتاب‌های آندریچ ترجمه شده‌اند. در خارج از یوگسلاوی پیشین، دست کم هر سال یکبار کتابی از وی به یکی از زبان‌های دنیا ترجمه می‌شود. این امر نشان می‌دهد که امروز هم آثار این نویسنده، از کیفیت و قابلیت ارزنده‌ای برخوردار است.

آندریچ توانست چارچوب کهن «داستان در داستان» را که سنت کهن داستان‌های شرقی مانند **هزار و یک شب** و **کلیله و دمنه** است وارد ساخت‌های هماهنگ و پیچیده نوول کوتاه و چندمعنایی کند، با وارد کردن این شکل‌های روایی قدیم در داستان مدرن آندریچ طلایه‌دار سنت داستانی نوین در بالکان شد. محتوای آثار آندریچ که عمیقاً با تجربه جمعی و حکمت روزگار باستان مرتبط است ملهم از دو فرهنگ شرق و غرب و دو تمدن اسلامی و مسیحی است که چندین قرن در بوسنی با هم درآمیخته و در تماس بوده‌اند.

زمانی که آندریچ جایزه ادبی نوبل را دریافت کرد آثارش به زبان‌های مختلف ترجمه شده بود و مشهورترین نویسنده صرب شناخته می‌شد. آندریچ با بردن جایزه نوبل پای در عرصه‌ای گذاشت که گوته شاعر آلمانی از آن با نام «ادبیات جهانی» یاد کرده است. مشهورترین آثار وی که به زبان‌های مختلف ترجمه شده عبارت‌اند از: «**سفر علی جرز لژ**»^۳ ۱۹۲۰؛ «**حکایات**»^۴ ۱۹۲۴؛ «**پلی بر رودخانه درینا**»^۵ ۱۹۴۵ (ترجمه به فارسی توسط دکتر رضا براهنی، تهران، نیل، ۱۳۵۰)؛ «**وقایع تراونیک**»^۶ ۱۹۴۵؛ **دوشیزه**^۷ ۱۹۴۵؛ **حیات سوم**^۸ ۱۹۵۴.

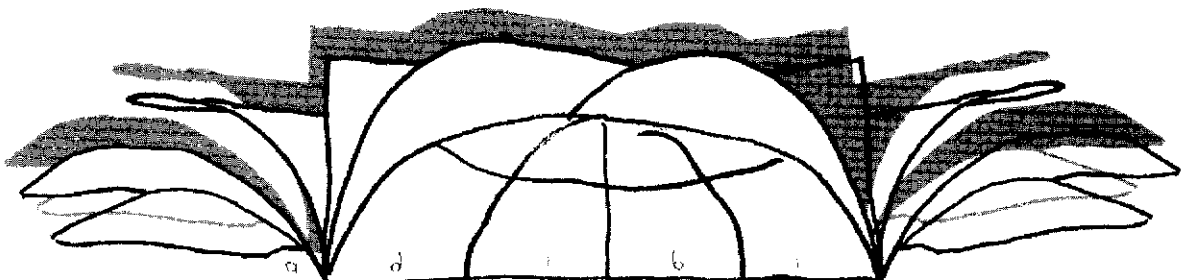
واسکو پوپا (۱۹۹۱-۱۹۲۱) نویسنده دیگر صرب در داستان‌هایش، تجربه شهروند مدرن را شکل می‌دهد و از رهگذر زبان و حافظه فرهنگی، تجربه کهن‌تری از انسان امروزی را به نمایش می‌گذارد. او در کتاب **یک سرزمین درست**^۹ (۱۹۷۲) با نگرشی ملی می‌نویسد و در مجموعه

نمکزار گرگ^{۱۰} (۱۹۷۶) به سمت راست دینی حرکت کرده و در کتاب **آسمان دوم**^{۱۱} (۱۹۷۸) به تصویرهای جهانی رسید. وی تصویرهای شگرفی از بازگشت ژرف به حافظه نوع انسان ارائه کرد که نه تنها خوانندگان بومی بلکه خوانندگان خارجی را نیز مسحور خود ساخت. پوپا هنوز زنده بود که آثارش به زبان‌های مختلف ترجمه شد و در شمار مشهورترین شاعران قاره اروپا در آمد. از آثار اوست: **پوسته**^{۱۲} (۱۹۵۳) **مزرعه ناآرامی**^{۱۳} (۱۹۵۶).

مشا سلیموویچ^{۱۴} (۱۹۸۳-۱۹۱۰) از اهالی بوسنی است، در داستان‌هایش نبرد میان تعصب و طغیان را به تصویر می‌کشد. در آثار او جدال بین واقعیت تاریخی مستند با دیدگاه‌های شخصی کاملاً مشهود است. وی گرچه آثارش را نسبتاً دیر و در اواخر زندگی‌اش منتشر کرد اما داستان‌هایش خیلی زود در میان خوانندگان بومی و نیز در بین طیف خوانندگان خارجی موفقیت وی را به ارمان آوردند. فضای محیط شرقی در داستان‌های سلیموویچ به مراتب تاریک‌تر و بی‌رحمانه‌تر از فضای شرقی داستان‌های ایوو آندریچ (برنده جایزه نوبل) است. **درویش و مرگ**^{۱۵} (۱۹۶۶) داستانی است در باره یک روحانی مسلمان، یک درویش در قرن هجدهم (این رمان را غلام وفایی از ترکی به فارسی ترجمه کرده است). رمان **دژ**^{۱۶} (۱۹۷۰) نیز داستانی است در باره یک تحصیل کرده قرن هفدهمی.

میودراگ بولاتوویچ (۱۹۹۱-۱۹۳۰) مرحله نوینی از رشد و ترقی نثر داستانی صربی را آغاز کرد. مجموعه داستان **بولاتوویچ**، با نام **شیطان‌ها می‌آیند**^{۱۷} (۱۹۵۵) بحث‌های زیادی در محافل ادبی برانگیخت. به دنبال آن کتاب **گرگ و زنگوله**^{۱۸} (۱۹۵۸) را چاپ کرد. بولاتوویچ نویسنده متعادل و منضبطی نیست، به یکباره لحن خود را تغییر می‌دهد و ناگهان از فضای جدی به عالم شوخی و مطایبه می‌آید، پدیده‌ها را از شکل می‌اندازد و ساخت آنها را در هم می‌ریزد و از این طریق پدیده‌های نامتجانس را به هم ربط می‌دهد. همه این ویژگی‌ها با تصور آشفته وی از جهان منطبق است. اعتبار و سندیت داستانی در نوشته‌های او علاوه بر قهرمانان اصلی داستان بر عهده آدم‌های دیوانه، متفوق و خوار و زنان هرزه روستایی و شهری گذاشته می‌شود. در رمان **خروس‌های سرخ به آسمان پرواز می‌کنند** (۱۹۵۹) از چشم چنین شخصیت‌هایی ما جهانی را می‌بینیم که به همان اندازه که غیرمعمول است دلربا و جذاب نیز هست. این رمان مانند دیگر داستان‌هایش به بسیاری از زبان‌های مهم دنیا ترجمه شده است.

نویسنده دیگری که کتاب‌های وی در خارج از یوگسلاوی ترجمه و به چاپ می‌رسد، دانیلو کیش (۱۹۸۹-۱۹۳۶) است. کیش نویسنده‌ای است کم‌کار و سخت‌شیفته ساختار و فرم داستان، او با رمان **باغ**، **خاکستر**^{۱۹} (۱۹۶۵) تحسین عموم را برانگیخت. رمان **قبری برای بوریس داویدوویچ**^{۲۰} (۱۹۷۵) در بیرون از مرزها با اقبال خوانندگان

- *Between Old And New Literature*, Jovan Deretich, Porthill Publishers, Belgrad, 1999
- <http://www.khazars.com/reception.html>
- Средњевековна књижевност, Радмила Маринковић,
http://www.rastko.org.yu/isk/isk_05_c.html
- Књижевност 18. и 19. века, Јован Деретић,
http://www.rastko.org.yu/isk/isk_14_c.fujl
- Књижевност 20. века, Новица Петковић
http://www.rastko.org.yu/isk/isk_21_c.html
- http://www.suc.org/culture/history/Hist_Serb_Culture/chd/Medieval_literature.html
- http://www.suc.org/culture/history/Hist_Serb_Culture/chi/Oral_Tradition.html (BY NADA MILOSEVIC-DJORDJEVIC)
- <http://www.suc.org/culture/literature/index.html>
- *The Bridge on the Drina*, Ivo Andrić, Tr. Lovett F. Edwards, Belgrad, Dereta, 2000
- *The History Of Serbian Culture*, Prothill Publishers Belgrade, 1999
- *Serbocroatian Heroic Songs*, Mary P. Coote (Flexi Onias(ed)- Heroic Epic and Saga, Bloomington and London, 1978)

پانویست‌ها:

1. Adam Mickiewicz
2. *Hymn to the Nigh*
3. *The Journey of Ali Djerzelez* (1920)
4. *Tales* (1924)
5. *The Bridge on the Drina*
6. *The Travnik Chronicle*
7. *The Spinster*
8. *The Devil's Yard*
9. *A Land Upright*
10. *Wolf's Salt*
11. *A Secondary Heaven*
12. *Crust* (1953)
13. *Field of Unrest* (1956)
14. Mesa Selimović (1910-1982)
15. *The Dervish and Death*
16. *The Fortress*
17. *The Devils Are Coming*
18. *The Wolf and the Bell*
19. *Bašta*, pepeo
20. *Grobnica za Borisa Davidović*
21. *Hazarski Rečnik*
22. *A Landscape Painted in Tea*
23. *The Inner Side of the Wind*

خارجی روبه رو شد و برای کیش موفقیت بسیار به همراه آورد. این رمان با ساختاری ماهرانه استناد تاریخی و تخیل داستان‌پردازی را در هم بافته و قصه قربانیان پاکسازی استالینی را روایت می‌کند.

میلوراد پاویچ (متولد ۱۹۲۹) در آخرین دهه قرن بیستم یکی از نویسندگان پر ترجمه در یوگسلاوی بود، آثار وی به ۲۵ زبان دنیا در سراسر جهان منتشر شد. او با نگارش به سبک پست مدرن، واقعیت را به دنیای خیال می‌راند. رمان پر قدرت **واژه‌نامه خزری‌ها** (۱۹۸۴) که در قالب واژه‌نامه نوشته شده، تخیل خوانندگان و منتقدان وطنی و خارجی را تسخیر کرد. در این رمان پاویچ اسنادی از سه تمدن و سه دین (مسیحیت، اسلام، یهودیت) در باره قوم خزری ارائه می‌دهد، خزری‌ها قومی کهن‌اند که در باره آنها اطلاعات اندکی در دسترس است. در رمان **واژه‌نامه خزری‌ها** هر چه خواننده به جلو می‌رود پیش فرض‌های تو در تو در باره هویت قوم خزری افزایش می‌یابد. نویسنده خواننده را به درون پیش فرض‌های خویش می‌کشاند. کنش و واکنش میان واقعیت و احتمال، میان آگاهی و خیال به این رمان محدود نمی‌شود، بلکه در دو رمان بعدی این نویسنده **منظره نقاشی در چای** (۱۹۸۸) و **در اندرون باد** (۱۹۹۱) که به اندازه رمان نخست او نامتعارف‌اند ادامه می‌یابد.

در سال‌های ۱۹۶۰ تا ۱۹۸۰، در قیاس با امروز آثار ادبی بیشتری از زبان صرب و کرواتی توفیق ورود به گستره ادبیات جهانی را یافتند. اما امروز به علت فقدان بنگاه‌ها و مؤسساتی از نوع بنگاه مؤلفان یوگسلاوی در دهه ۶۰ بسیاری از آثار، فقط در داخل کشور به فروش می‌رسد و حتی آثار نویسندگان برجسته یوگسلاو، بعد از انتشار در داخل به سختی در خارج از کشور به چاپ می‌رسد. نویسنده‌ای که بخواهد اثرش در اروپای غربی منتشر شود، مشکلات فراوان پیش رو دارد. یکی از این مشکلات، یافتن ناشر است. در اروپای غربی مؤسساتی وجود دارند که نویسنده را با ناشر مرتبط می‌سازند و متعهد هستند که حقوق مؤلفان را به طور کامل مراعات کنند. «زوران ژيوکوویچ» نویسنده و مترجم صرب که برخی آثارش در خارج از کشور به چاپ رسیده می‌گوید: «برای نویسندگان صرب، یافتن این‌گونه بنگاه‌ها دشوار است.» در سال‌های اخیر ترجمه آثار نویسندگان صرب در خارج از کشور بیشتر به رابطه نویسندگان با ناشران بستگی داشته است. با این وجود، ناشران خارجی از آثار نویسندگان صرب، استقبال می‌کنند. آثار داوید البهاری، نویسنده صرب مقیم کانادا به کمک ناشران صرب و به واسطه رابطه آنها با ناشران فرانسوی، به زبان فرانسوی ترجمه و در فرانسه به چاپ رسیده است. نویسندگان جوانی چون سوتیسلاو باسارا، و لاسلاو بایانس، یاسمینا تشانوویچ و ولادیمیر آرسینیویچ نیز موفق شده‌اند، آثار خود را به زبان‌های خارجی ترجمه و به بازار عرضه کنند.

منابع:

* عضو هیأت علمی دانشگاه تربیت معلم

- تاریخ ادبیات صرب، ترجمه و تألیف محمود فتوحی، بلگراد ۱۳۸۳.
- ماهنامه استاتوس - مه ۲۰۰۳ نقل از بولتن مرکز فرهنگی ایران در بلگراد.